

HANDREIKING

VOOR DE

(THUIS)LEERKRACHT

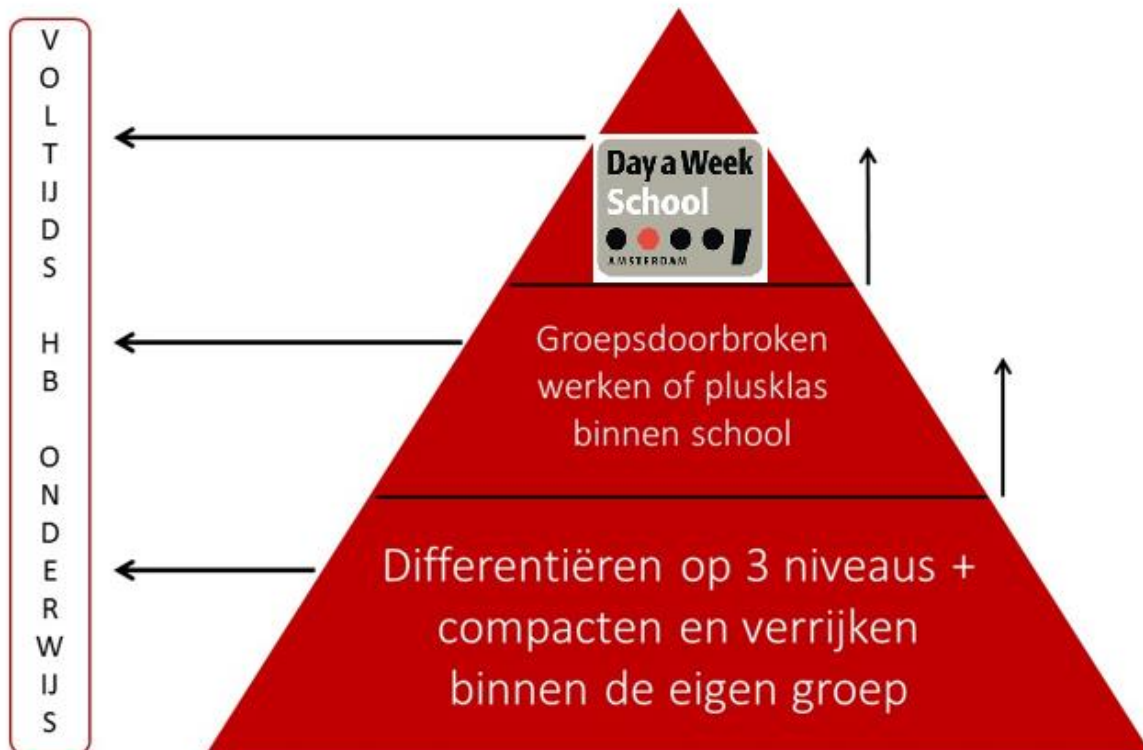
*Over onderwijs aan en begeleiding van DWS-leerlingen en andere
(hoog)begaafde leerlingen in de klas*

Januari 2019

1. INLEIDING

Passend onderwijs voor cognitief talent

Binnen passend onderwijs is het belangrijk dat aan de onderwijsbehoeften van alle leerlingen wordt voldaan. Passend onderwijs voor (hoog)begaafde leerlingen kan als volgt in een schema worden weergegeven:

Passend onderwijs voor alle leerlingen begint in de eigen groep, waarbij er minimaal op drie niveaus wordt gedifferentieerd. Daarnaast is het belangrijk dat deze specifieke groep leerlingen minder herhaling krijgt aangeboden d.m.v. het compacten (zie hoofdstuk 2) van de reguliere lesstof. Tenslotte is het van belang dat de vrijgekomen tijd zinvol wordt ingevuld met goed verrijkingsmateriaal (zie hoofdstuk 3).

Voor de leerlingen waarbij dit niveau niet voldoende tegemoetkomt aan hun onderwijsbehoeften, kan er klas-overstijgend, maar binnen de school worden gekeken naar oplossingen. Steeds meer scholen hebben een eigen plusklas. Ook kan een school groepsdoorbroken werken, waarbij leerlingen vanuit verschillende groepen de gelegenheid krijgen om samen te werken aan bepaalde activiteiten, projecten of aan verrijkingswerk.

Voor de leerlingen waarbij dit niveau nog niet voldoende is, is een bovenschoolse voorziening zoals **Day a Week School** een uitkomst. Hierbij krijgen zij de gelegenheid om een hele dag per week samen te werken met ontwikkelingsgelijken van andere scholen.

NB: Een heel kleine groep heeft ook hier nog niet genoeg aan en zal alleen gebaat zijn bij een aparte onderwijsvoorziening voor hoogbegaafde leerlingen, op full time basis.

Dit document is bedoeld voor alle (thuis)leerkrachten die één of meerdere leerlingen in de klas hebben die naar Day a Week School gaan (de 'DWS leerling'). Wij zullen in dit document vooral ingaan op het compacten, verrijken, de benodigde leerkrachtvaardigheden en op de situatie die ontstaat als een van je leerlingen een dag per week in de groep mist.

2. Compacten

Differentiatie

Het is belangrijk dat er in de klas op minimaal drie niveaus wordt gedifferentieerd. Veel methodes voorzien inmiddels in deze behoefte. Hoewel de meeste cognitief talentvolle/begaafde leerlingen bij alle vakgebieden in het 'hoogste' niveau zitten, zal er altijd per specifiek geval en vakgebied moeten worden gekeken naar wat wenselijk is.

Compacten

Voor de leerling die weinig instructie en verwerking nodig heeft om tot beheersing van doelen te komen, compact je de reguliere lesstof door hier een selectie van te maken. Hierbij bepaal je wat op dat moment zinvolle lesstof voor deze leerling is en wat er mag worden overgeslagen. Immers, zij kunnen vaak uit de voeten met minder uitleg, oefening en herhaling dan de methode biedt. Compacten is enerzijds belangrijk voor leerlingen die de reguliere lesstof goed beheersen, maar anderzijds kan het ook voor mogelijk onderpresterende leerlingen een welkome onderwijsaanpassing zijn. In het volgende overzicht zie je welke lesstof wél belangrijk is om aan te bieden en welke lesstof je mogelijk kunt schrappen:

Wel aanbieden	(Deels) schrappen
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Introductie van nieuwe elementen in de lesstof ✓ Interactieve lessen ✓ Opdrachten met probleemgericht karakter, gericht op inzicht ✓ Groepsgerichte activiteiten (samenwerken) ✓ Methodetoetsen ✓ Verrijkingstof vanuit de methode 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Herhalingsoefeningen ✓ Opdrachten gericht op reproduceren van kennis ✓ Remediërende oefenstof.

Individueel compacten

Individueel compacten is gebaseerd op de leerbehoeften van de individuele leerling. Het gebeurt altijd op maat en deels leerling-afhankelijk. Dat betekent dat je als leerkracht goed in de gaten dient te houden welk deel van de lesstof voor een bepaalde leerling kan worden geschrapt en welke (nog) niet. Een goede manier om dit te bepalen is om de leerling een methodetoets vooruit te laten maken.

Schoolbreed compacten

Er zijn ook mogelijkheden tot schoolbreed compacten van de reguliere lesstof. Hierbij wordt er bijvoorbeeld met twee leerlijnen (niveaus) gewerkt. Meer informatie over specifieke aandachtspunten voor het individueel compacten per vakgebied en over schoolbreed compacten vind je in het boek *Passend onderwijs voor begaafde leerlingen* (Sylvia Drent, Eleonoor van Gerven, 2012).

Overwegingen

Let er bij compacten op dat je bepaalde niet-vakinhoudelijke zaken meeweegt. Zo is het niet wenselijk dat een leerling steeds van zijn werk gehaald moet worden om weer even mee te doen. Daarnaast is het soms goed om de leerling mee te laten doen aan activiteiten die samen worden uitgevoerd, om het samenwerken te bevorderen.

3. Verrijken

Om leerlingen meer uit te dagen wordt verrijkingsmateriaal ingezet. Dit kan worden aangeboden in de tijd die vrijkomt doordat de reguliere lesstof in compacte vorm wordt aangeboden. Het is belangrijk dat verrijkingswerk niet méér van hetzelfde is, maar juist een beroep doet op het leren van andere vaardigheden dan de reguliere lesstof.

Zinvol verrijkingsmateriaal moet... (bron: SLO)

- ✓ een beroep doen op creativiteit
- ✓ open opdrachten bevatten
- ✓ een hoog abstractieniveau hebben

- ✓ een hoge mate van complexiteit hebben
- ✓ meerwaarde bieden ten opzichte van reguliere leerstof
- ✓ stimuleren tot een onderzoekende houding
- ✓ een beroep doen op de zelfstandigheid van de leerling
- ✓ een reflectieve houding uitlokken
- ✓ een beroep doen op metacognitieve vaardigheden
- ✓ uitlokken tot interactie

Belangrijk bij het aanbieden van verrijkingsmateriaal:

- ✓ stel eisen aan het werk
- ✓ maak het verrijkingsmateriaal verplicht
- ✓ laat het verrijkingsmateriaal terugkomen op het rapport
- ✓ bied de leerling voldoende begeleiding
- ✓ geef regelmatig feedback, feedforward en feedup ¹
- ✓ Stimuleer het gebruik van verschillende (denk)strategieën
- ✓ Beoordeel niet alleen het product, maar zeker ook het proces!

Zoals hierboven omschreven is het van belang dat je uitleg, begeleiding en feedback geeft, zowel het product als het proces beoordeelt en deze beoordeling ook rapporteert.

De leerling heeft dan ook het gevoel dat het verrijkingswerk dat hij verricht serieus genomen wordt.

In **bijlage 1** vind je een lijst met verrijkingsmateriaal dat wij per vakgebied aanraden.

(Meer verrijkingsmateriaal vind je op www.talentstimuleren.nl)

Hogere orde denken aan de hand van de Taxonomie van Bloom

Op relatief eenvoudige wijze kun je vragen en opdrachten voor leerlingen aanpassen naar een hoger denkniveau. In de taxonomie van Bloom (zie bijlage 2) vind je de drie lagere denkniveaus en de drie hogere denkniveaus. Bij de drie hogere denkniveaus gaat het er om dat je de leerling stimuleert om te **analyseren**, te **evalueren** of te **creëren**.

Voorbeeld 1

Een opdracht binnen het thema ‘*sprookjes*’ kan op een laag denkniveau zijn: “Noem vijf verschillende sprookjes en beschrijf van één sprookje hoe het verhaaltje gaat in maximaal 10 zinnen”. Als we deze opdracht naar een hoger denkniveau tillen, vragen we bijvoorbeeld: “Vergelijk 3 sprookjes naar keuze met elkaar, noteer alle overeenkomsten en verschillen. Schrijf daarna een eigen sprookje, waarin alle gevonden overeenkomsten verwerkt zijn”.

¹ Voor meer informatie over feedback, feed forward en feed up, zie bijvoorbeeld <http://www.tumult.nl/leren-door-goede-feedback/>

Voorbeeld 2

Een opdracht binnen het thema '*planeten*' kan op een laag denkniveau zijn: "Benoem alle planeten in ons zonnestelsel en beschrijf daarbij voor iedere planeet de afstand tot de aarde en de zon". Als we deze opdracht naar een hoger denkniveau tillen, vragen we bijvoorbeeld: "Ontwerp een leefomgeving voor de mens op één van de planeten in ons zonnestelsel. Beschrijf onder andere hoe zij aan zuurstof en eten komen, hoe zij daar terecht komen en hoe zij contact kunnen onderhouden met de mens op aarde".

In **bijlage 2** vind je de taxonomie van Bloom in een schema weergegeven.

4. Belangrijke leerkrachtvaardigheden

Zoals je in het vorige hoofdstuk hebt gezien, is het aanpassen van de leerstof een belangrijk element in de begeleiding van (hoog)begaafde leerlingen. Echter, de mate waarin genomen onderwijsaanpassingen succesvol zijn, wordt grotendeels bepaald door de houding van de leerkracht. Vanuit de literatuur en op basis van onze ervaringen met DWS-leerlingen, blijken in de begeleiding van (hoog)begaafde leerlingen, de volgende attitudes en leerkrachtvaardigheden van belang te zijn:

- 1. Positieve houding ten opzichte van (hoog)begaafdheid**
Het aannemen van een actieve en onderzoekende houding om begaafdheid te kunnen signaleren en te erkennen
- 2. Goed klassenmanagement**
Waardoor er in de organisatie ruimte ontstaat voor het geven van feedback en begeleiding van (hoog)begaafde leerlingen
- 3. (Zelf-)kritisch zijn**
Je eigen leerkrachtgedrag kunnen evalueren, toe durven geven als je iets niet weet, zelf leerdoelen stellen, etc.
- 4. Flexibel opstellen**
Methoden los durven laten, kunnen compacten, lesstof kunnen aanpassen, bijvoorbeeld door het inzetten van 'hogere orde denkvrage' (zie bijlage 2)
- 5. Coachen vanaf de zijlijn**
Leerling meer eigen verantwoordelijkheid geven, autonoom maken en bewust strategieën aanleren
- 6. Oprecht, open en betrokken zijn**
Zorg ervoor dat je gedrag zoveel mogelijk een afspiegeling is van je gedachten. Hier zijn (hoog)begaafde leerlingen extra sensitief voor
- 7. Bieden van een uitdagende leeromgeving**
Zelf creatief (durven) zijn in de ontwikkeling van voldoende en zinvol materiaal, actief stimuleren van snel en complex denken
- 8. Kunnen omgaan met ouders van (hoog)begaafde leerlingen**

(H)erkennen van mogelijke (thuis)problematiek, omgaan met kritisch doch betrokken ouders.

Waarschijnlijk is er geen leerkracht te vinden die op al deze facetten uitblinkt. Het is echter wel van belang om je bewust te zijn van deze elementen, zodat je jezelf, waar nodig, nog verder kunt ontwikkelen.

5. In de praktijk

Ruimte voor inbreng in eigen klas

De DWS-leerling is een hele dag per week uit de klas. Dit vraagt om gerichte en specifieke aanpassingen van het lesprogramma. Hierbij een aantal tips:

- ✓ Vraag de dag nadat de leerling naar DWS was hoe hij/zij het heeft gehad. Kijk samen naar het thuisvel en bepaal samen of daar activiteiten tussen staan die ook in de thuisklas uitgevoerd kunnen worden. Dit kan met een klein groepje of met de gehele groep
- ✓ Laat de leerling (eventueel samen met andere DWS-leerlingen) de activiteit voorbereiden en in de groep uitvoeren met de andere leerlingen.
- ✓ Het huiswerk dat de leerling vanuit DWS meekrijgt kan eventueel ook in de thuisklas worden gemaakt. Vraag aan de leerling of dit wenselijk is.

Voorbeelden van transfer

Het is wenselijk dat er een transfer ontstaat van de kennis, vaardigheden en lesmateriaal dat op DWS is ontwikkeld en aangeboden, naar de deelnemende thuisholen. Een aantal manieren waarop je als thuisleerkracht deze transfer kunt bevorderen zijn de volgende:

- ✓ Laat de leerling zijn/haar DWS-product presenteren in de thuisklas
- ✓ Zoek samen met de DWS-leerling een toepasselijke DWS-activiteit uit en voer deze (eventueel samen met de leerling) uit in de thuisgroep
- ✓ Laat de DWS-leerling een DWS-activiteit voorbereiden, om vervolgens uit te voeren in de plusgroep of in een kleine groep begaafde kinderen op de thuishool.
- ✓ Zet regelmatig een lesactiviteit in uit de lesklapper (deel 1, 2, 3 of 4). Dit kan in de bovenbouwgroepen van de thuishool. De lesklapper zijn op alle deelnemende scholen aanwezig, op papier en digitaal.

Aanpassen reguliere schoolwerk

- ✓ Betrek altijd de leerling zelf bij het maken van een persoonlijk (kind)plan. Meer informatie over het opstellen van een kindplan vind je in Pameijer (2010).
- ✓ Kijk naar mogelijkheden om de DWS-lesdag in te vullen met vakken die voor de specifieke leerling(en) minder relevant zijn, zoals technisch lezen. Relevantere vakken, zoals bijvoorbeeld geschiedenis of begrijpend lezen, kunnen beter worden ingepland op de andere lesdagen, zodat de leerling dit niet hoeft te missen.
- ✓ Zorg ervoor dat de leerling de gemiste lesstof (meestal in compacte vorm) inhaalt. Bepaal *samen met de leerling* welk deel van de stof daarbij essentieel is en welk deel van de stof kan worden overgeslagen.

Ter afsluiting

Wij hopen dat deze handreiking voldoende handvatten biedt om tegemoet te komen aan de onderwijsbehoeften van je (hoog)begaafde leerlingen en in de omgang met je DWS-leerling(en). Meer informatie over het project vind je op www.dayaweekschool.nl. Hier vind je ook de gegevens van de DWS-leerkrachten en DWS-contactpersonen in jouw regio. Wij zijn tevens te volgen op twitter via @dayaweekschool.

6. Literatuur en verwijzingen

- Boer, E. de en Booy, N. (2010). *Excellentie in ontwikkeling, handreiking (hoog)begaafdheid*. KPC groep
- Bronkhorst, E., Drent, S., Hulsbeek, M., Steenberg-Penterman, N. & Veer, M. van der (2009). *Compacten van taal*, SLO
- Drent, S., Gerven, van, E. (2012) *Passend onderwijs voor begaafde leerlingen*. Uitgeverij van Gorcum
- Pameijer, N., Beukering, T van, Lange, S. de (2009). *Handelingsgericht werken: een handreiking voor het schoolteam*. Uitgeverij Acco.

Bijlage 1

Suggesties voor verrijkingsmateriaal in de klas

Rekenen

- Rekentijger
- Plustaak rekenen
- Bolleboos rekenen/wiskunde
- Rekentoppers
- Somplex(tra)
- Vierkant voor wiskunde/ Sikkepit
- Rekenmeester
- Topklassers rekenen en wiskunde

Taal

- Plustaak taal/lezen en begrijpend lezen
- Slimme taal: Kranten en tijdschriften (SLO)
- Slimme taal: Kinderliteratuur (SLO)
- Villa Alfabet met Villa Verdieping
- Plustaal (onderdeel van de methode Taalactief)
- Taalmeester
- SUPER Denkwerk (bekadidact)
- Leeskrakers (1 en 2)
- Cryptologisch (1 en 2)
- Taaltrein A t/m E (Kinheim)
- Literatuur en Creatief schrijven (Eduforce)
- Denken over Taal – groep 3 t/m 8 (Eduforce)

Vakoverstijgend en creatief denken

- Verrijkingslessen uit Vooruit (CBO Nijmegen, uitgeverij Kluwer)
- Het Grote Vooruitwerklab Boek I en II (CBO Nijmegen, uitgeverij Kluwer)
- www.lesmateriaalvoorhoogbegaafden.nl (van Minka Dumont)
- Topklassers: Cultuur/Wetenschap/Vreemde talen
- Doorzetters: Peter de Grote / Walt Disney (Eduforce)
- Kunstgeschiedenis: de Oudheid / - de Middeleeuwen (Eduforce)
- Breintrein Eureka (breinbrekers) (Kinheim)
- Sprookjes en Fabels (Kinheim)
- Evolutie (Kinheim)
- Denksleutels (analytisch, kritisch en creatief denken) – gratis te downloaden
- Outside the Box – Molly Potter
- Vindingrijk en Het ideeëntoestel – David vd Kooij

Digitaal lesmateriaal

- ACADIN (zie www.acadin.nl)
- Plannex (www.plannex.nl)
- www.webquests.nl
- www.proefjes.nl
- www.gelukkighbkids.nl/links-voor-kids
- <http://hoogbegaafdekinderenopschool.yurls.net/nl/page/>
- <https://eduapp.nl/organisaties/abc/lijsten/hoogbegaafdheid> (apps)
- <http://meesterharald.yurls.net>
- <https://online-learning.tudelft.nl/courses/scratch-programmeren-voor-kinderen/>
- <https://www.dedigitaletopschool.nl/>
- <http://www.codeuur.nl/lesmateriaal>
- <http://www.techniektoernooi.nl>
- <http://scratch.mit.edu/>
- <http://www.khanacademy.nl/>
- <https://www.nemosciencemuseum.nl/nl/onderwijs/primair-onderwijs/lesmateriaal-po/>

Verrijkingstools

- TASC-model (stappenplan om aan een project te werken, zie <http://tascwheel.com/>)
- Taxonomie van Bloom (over het 'hogere orde denken')
- Denkhoeden van de Bono (discussieperspectieven)
- Denksleutels van Tony Ryan

Interessante websites

- www.talentstimuleren.nl
- www.hoogbloei.be
- www.hettalentlab.nl
- www.hb-in-zicht.nl
- <http://blink-uit.nl>
- <http://www.novilo.nl>
- <http://www.slimeducatief.nl>
- www.festivalvantalent.nl
- www.gekendtalent.nl/
- www.het-talent.nl/
- www.dayaweekschool.nl
- www.amosonderwijs.nl/amosunig
- www.symbaloo.com/mix/hbstart
- <http://www.hbon.nl>
- www.slimbegaafd.nl
- www.phi-lab.nl
- www.dednkrs.nl
- www.brightkids.nl
- <http://ontwikkelingsvoorsprong.info>
- www.breinsteyn.nl
- www.hiq.nl
- www.wsnsveghel.nl/mindportaal/leerkrachten/Paginas/Denksleutels.aspx
- <https://makereducation.nl/>
- www.deverrijking.com
- <http://hoogbegaafdopvoeden.com/>
- <http://iederkindentalent.nl/>
- <http://www.talento.nu/>
- <https://www.hobega.nl/>

Ook de inzet van **denkspellen** waarbij de geluksfactor kleiner is dan de factor 'behendigheid en inzicht' en er specifieke vaardigheden worden gestimuleerd wordt aangeraden. Hier een lijst met in DWS beproefde denkspellen:

Uitdagent (bord-)spelmateriaal

Ruimtelijk inzicht, strategie en logisch denken

- Qwirkle of Qwirkle Cubes
- Tantrix
- Khet 2.0
- Laser Game
- Castle Logix
- Tricky Tower

- SET
- Swish
- Rood Wit Blauw
- Chocolate Fix
- 845 combinations game
- IQ Puzzler / Twist / Splash / XOXO / focus / Blox / Candy / Link / Fit / Cabin / Stars
- Tridio
- Vlotte Geesten
- Tridio – C (Coöperatief spel)
- Pentago
- Fragmind
- Patchwork
- Pachi Koro
- Rollercoaster Challenge
- Gravity maze

Creatief denken

- Dixit (plus uitbreidings-set)
- Creationary

Divers

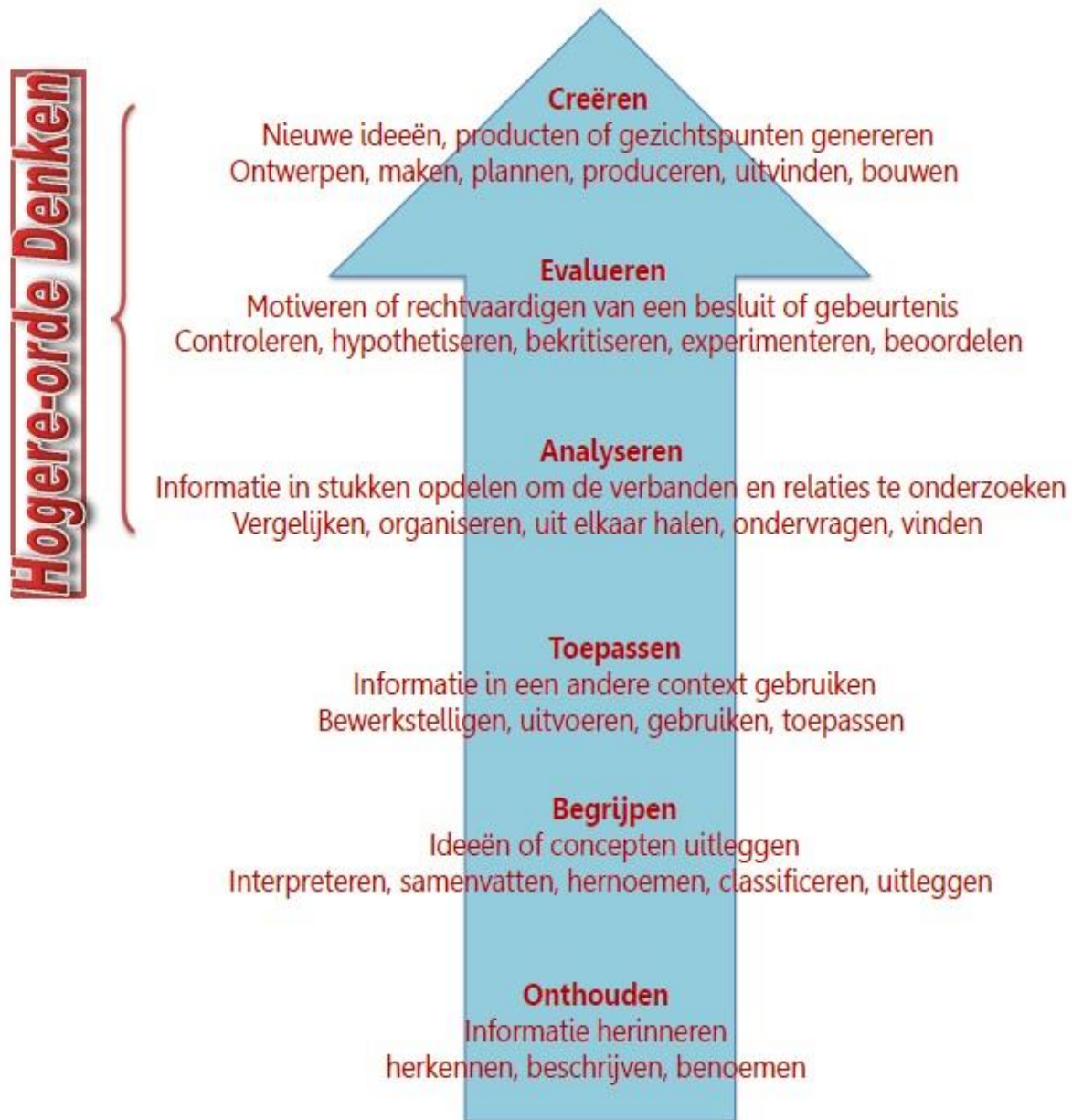
- Expeditie Moendoes (zie <http://dejongeakademieonwheels.nl/bestel-het-spel>)
- Mount Everest Game (Coöperatief spel)

Online webwinkels

- www.spellekijn.nl
- www.denkspellen.nl
- www.puzzlingworld.nl

Bijlage 2

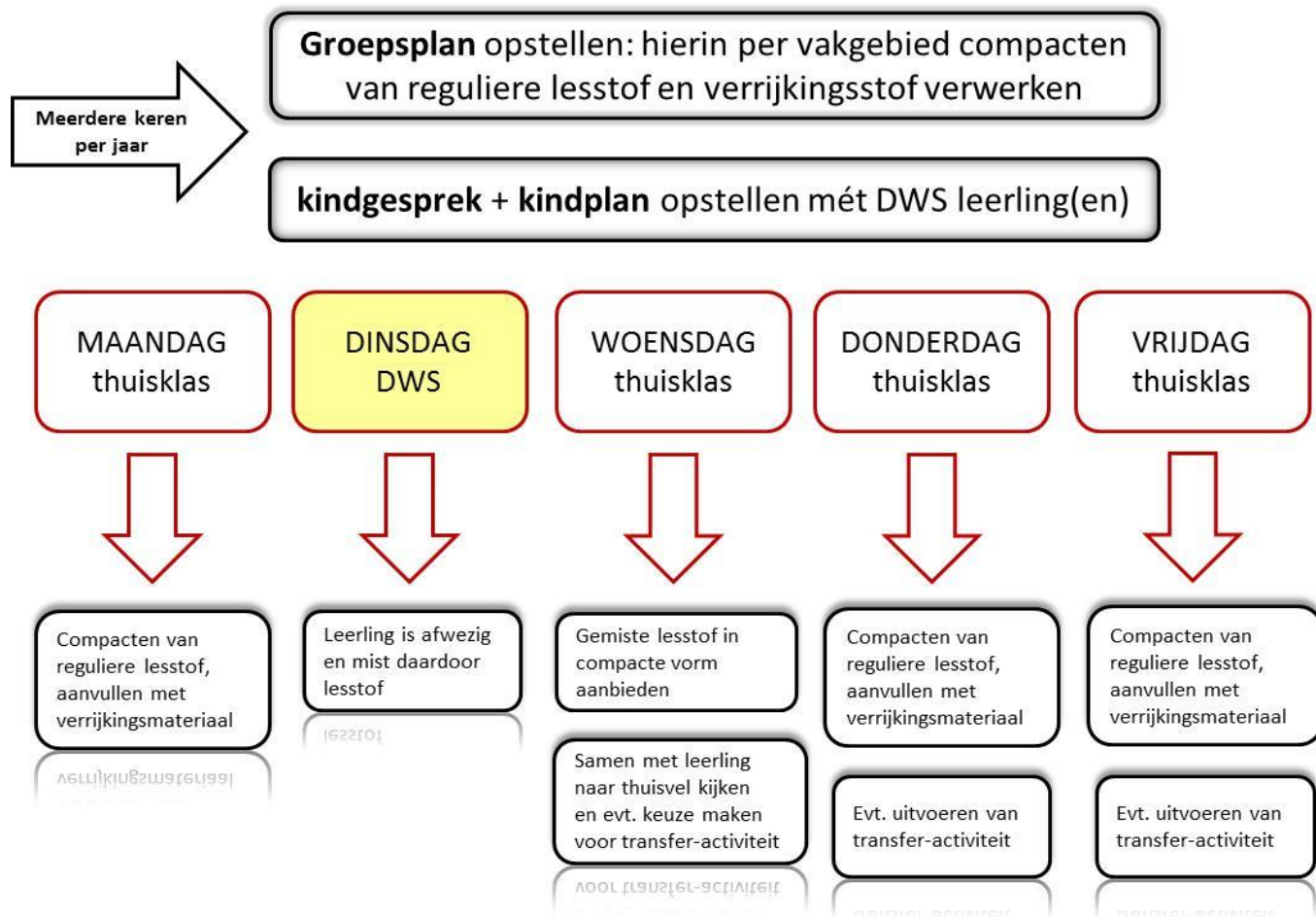
Taxonomie van Bloom (hogere orde denken)²

² Voor concrete voorbeelden van vraagstellingen bij deze zes denkniveaus kun je terecht op www.talentstimuleren.nl. Ook vind je hier handvatten hoe je de taxonomie van Bloom in kunt zetten binnen je groep.

Bijlage 3

Voorbeeld van omgang met een DWS-leerling in de thuisklas ³

³ In dit voorbeeld gaat de leerling op dinsdag naar DWS. In de praktijk kan dit ook de donderdag zijn.